

**НОВИЯТ, АКТУАЛЕН ВАРИАНТ
НА СТАНДАРТА БДС ISO 690: 2021
„ИНФОРМАЦИЯ И ДОКУМЕНТАЦИЯ. РЪКОВОДСТВО
ЗА БИБЛИОГРАФСКИ ПОЗОВАВАНИЯ И ЦИТИРАНЕ
НА ИНФОРМАЦИОННИ ИЗТОЧНИЦИ“**

Росица Кръстева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Целта на настоящия доклад е да бъдат представени и коментирани значителните нововъведения по отношение на библиографското цитиране на информационни източници. За реализацията на поставената цел е направен съдържателен анализ на БДС ISO 690: 2021 „Информация и документация. Ръководство за библиографски позовавания и цитиране на информационни източници“.

Представената информация и коментари ще бъдат полезни на широк кръг изследователи предвид обхвата на съвременната версия на стандарта.

Ключови думи: стандартизация, библиографски позовавания, системи за цитиране, БДС ISO 690: 2021.

Въведение

Цитирането на посочените в авторския текст публикувани и непубликувани документи е въпрос, занимаващ пишещата, и в частност научната, общност векове наред.

За пръв път у нас инструкции за описване на книги са дадени през 1898 г., когато директорът на Пловдивската народна библиотека Стоян Аргиров издава „Ръководство за уреждане на народни, общински, ученически и частни библиотеки“. Историческият път на прилаганите системи за цитиране в България подробно е представен в статията на Теодор Иванов „За библиографското цитиране, библиографите и цитиращите“ [2].

Методология на изследването

Направен е съдържателен анализ на БДС ISO 690: 2021 „Информация и документация. Ръководство за библиографски позовавания и цитиране на информационни източници“.

Резултати

В последните 20 години се оформят и прилагат няколко основни системи за цитиране.

1. Конвенция MLA (Modern Language Association of America)

Стилът и форматът, утвърдени от конвенция MLA, се използват предимно от автори на литературни, лингвистични и в най-широк план – хуманитарни, изследвания.

2. Конвенция APA (American Psychological Association)

Седмото издание на наръчника Publication Manual of the American Psychological Association (2020) е насочено към писатели, изследователи, редактори, студенти и преподаватели в социалните и поведенческите, природните, медицинските, техническите, икономическите науки, към сферите на образованието, бизнеса и др. Подобно на конвенция MLA, тук също се изисква цитираните източници да бъдат извеждани в края на материала в азбучен ред, според фамилните имена на авторите.

Представени са и насоки за етично писане и насоки, облекчаващи процеса на публикуване².

Основната разлика при двете конвенции се състои в изискването на MLA при цитирането в библиографския списък, поместен след края на авторския текст и преди приложенията, да се разкрива и пълното лично име на цитирания автор.

Конвенцията APA изисква личното име да бъде представено чрез инициал.

3. Конвенция „Чикаго“

Основните принципи на конвенция „Чикаго“ са изложени в The Chicago Manual of Style⁵. Според тази конвенция бележките се изразяват в поставяне на цифров индекс след всеки цитат, перифраза или резюме, който отправя към използвания източник. Този тип бележки се наричат footnotes (бележки под линия), когато се намират в края на всяка страница, и endnotes, когато са поместени в края на цялата статия, глава от книга или дори на края на цяла книга⁴.

4. Конвенция CBE (Scientific Style and Format)

Осмото издание на Конвенцията CBE препоръчва правилата, които авторите в сферата на множество науки трябва да съблюдават при подготовката на своите публикации⁴.

5. Конвенция „Колумбия“

Тази конвенция припознава два стила на цитиране на източници. При първия в текста на публикацията се посочват следните елементи: фамилия на автора и уебстраница на източника. При втория стил освен тези елементи се посочва и датата на публикацията³.

Съвременно състояние на стандартизираната система за цитиране в България

През 2011 г. публикуваният от ТК-16 „Архивна, библиотечна и информационна дейност“ на Българския институт по стандартизация БДС ISO 690 замени прилагания дотогава национален стандарт БДС 17377-96 „Библиографско цитиране“.

През 2021 г. беше одобрена и приета без превод на български език нова негова версия – БДС ISO 690: 2021.

Основните разлики между двете версии на стандарта (БДС ISO 690: 2011 и БДС ISO 690: 2021) са в добавените нови раздели, които се отнасят не само до позоваването на документални източници на информация. Общият обем на страниците му е 169.

Както и в предходната версия, ISO 690 не съдържа насоки за цитиране на правна информация, като позовавания към дела, устави или други правни документи, тъй като такива насоки обикновено са специфични за всяка държава.

БДС ISO 690: 2021 „Информация и документация. Ръководство за библиографски позовавания и цитиране на информационни ресурси“ – четвърто издание

Стандартът включва следните раздели:

1. Обект и област на приложение;
2. Нормативни препратки;
3. Термини и определения;
4. Принципи за създаване на позовавания – дава насоки относно осигуряването на точност на метаданните, за да бъдат идентифицирани информационните ресурси предвид техните конкретни специфики;
5. Насоки за създаване на единна схема на представяне на библиографските данни;
6. Метаданни – представя както необходимите налични в първичния документ метаданни, така и възможните външни източници на метаданни; представен е способ за проверка на пълнотата и коректността на данните, включително в случаите, когато се работи с противоречиви данни;
7. Елементи на библиографското позоваване:
 - създател (първична и вторична авторска отговорност);
 - постоянен цифров идентификатор (Open Researcher and Contributor ID (ORCID), ISNI или друг) може да се добави след името на лицето, предшестван от типа идентификатор;
 - заглавие;
 - формат и тип на ресурсите;

- поредност на изданието или негова версия;
- данни за функциите и местонахождението им;
- продуктова информация;
- пагинация и номерация;
- серии;
- международни стандартни номера – ISSN, ISBN, ISMN, ISRC (международният стандартен код за запис ISRC е международната система за идентификация на записана музика и музикални видеоклипове);
- наличност и местоположение (включва както физическото им местоположение, така и локацията им в мрежата и връзките за достъп към тях, а също и ограниченията за достъп до тях); при ползване на ресурси от уебархивите е необходимо да бъдат отразени както датата и часът, в които е бил прегледан ресурсът, така и датата и часът, в които е бил архивиран;
- предмет и събитие, отразени в документа;
- връзки – към оригинален текст или към превод; към създателя на аранжиремента (за музикални произведения); дигитализирани оригинали (например на художествени творби); при описание на DVD колекции и филми – към участниците в тяхното създаване (директори на продукции, актьори, автори на текст и т.н.);
- други елементи (размер/обем на файла; регистрирана търговска марка; метаданни за правата; произход и автентичност; системни изисквания; възстановяване);

8. Категориите ресурси, които могат да бъдат цитирани посредством този стандарт, са:

- монографии (както еднотомни, така и многотомни и серийни издания); електронни книги; аудиокниги; пиеси, либрета и сценарии;
- серии и части от серии;
- вестници;
- програми и приложения (операционни системи); когато се цитират операционни системи, версията или изданието трябва да бъдат включени само ако е необходимо, тъй като тази информация бързо остарява;
- игри – електронните игри трябва да се цитират, като се използват данните за съответните програми:

Пример 1. NINTENDO. Mario Kart 8 Deluxe for Nintendo Switch. Game. Nintendo Switch edition. Kyoto: Nintendo, 2017. Available from: <https://mariokart8.nintendo.com>.

Пример 2. FIRAXIS GAMES. Sid Meier's Civilization VI: Gathering Storm. Game. Windows edition. Novato: 2K, 2016. Recommended system requirements: Windows 7x64 / Windows 8.1x64 / Windows 10x64; Fourth Generation Intel Core i5 2,5 Ghz or AMD FX8350 4,0GHz or greater; 8GB RAM, 16GB available space; AMD 7970 or nVidia 770 or greater with 2 GB, DirectX 11 Video Card. Available from: <https://civilization.com>;

- картографски ресурси (в традиционен и електронен формат);
- събития, изпълнения, записи и аудио-визуални материали – тази подклауза предоставя насоки за четири категории ресурси:
 - събития за изпълнение, индивидуално събитие за изпълнение на произведение на изкуството;
 - изпълнение, набор от събития за изпълнение, дадени от едни и същи изпълнители (където е приложимо); включва постановки (в танца и театъра), концертни изяви и концертни турнета;
 - аудио-визуални материали, включително филми, видео, радио и телевизионни програми и предавания;
 - запис на изпълнение, запис на събитие от представление чрез аудио-визуални материали – концертните изпълнения се считат за неповторими/неповтаряеми по своя характер и е невъзможно да бъдат възпроизведени отново в абсолютно същия вид. Поради тази причина те обикновено се цитират чрез запис на изпълнение, представено като заместител на оригинално събитие;
- художествени, графични материали и колекционерски предмети:
 - изложби – те се моделират като събитие за представяне; постоянни експонати и експонати, представяни за определен период, могат да бъдат цитирани заедно с мястото на експозиция; стандартът позволява цитирането както на индивидуални изложби на един автор, така и на изложби от различни произведения на повече автори, обединени тематично;
- музикални материали;
- патенти;
- серии от доклади и подобни информационни ресурси;
- стандарти – при библиографското позоваване на стандарт е необходимо първо да бъде упомената в развита форма организацията, която го създава (колективен автор); после – абривиатурите на организацията създател и (ако е приложимо)

на тази, която го приема за свой национален стандарт; регистрационният му номер; част на стандарта (ако е приложимо); годината, от която влиза в сила; неговото наименование;

- архивни материали – те могат да бъдат отделни документи или колекции от документи; ръкописни, написани на ръка, отпечатани върху хартия или цифрови записи. Най-често са редки или дори уникални, или цифрови заместители на такива ресурси. Архивният информационен ресурс може да бъде публикация, например книга, статия или графично произведение, и ако е така, това трябва да се посочи. В случай че става въпрос за непубликувани уникални архивни ресурси, това изисква допълнителна информация (като намерена/колекция и/или географско местоположение). Архивните материали включват всички видове правителствени публикации, но също и частни документи, като писма, дневници или други текстови документи; снимки и различни (други) ресурси или цифрови заместители на такива единични ресурси. Елементите за тяхното библиографско описание са:
 - име/наименование на автора/създателя (задължителен елемент);
 - стандартен идентификатор на автора/създателя – ISPN или ORCID код (незадължителен елемент);
 - дата на създаване на оригиналния материал (задължителен елемент, ако е приложимо);
 - заглавие на информационния ресурс (задължителен елемент);
 - формат или тип на ресурса (задължителен елемент);
 - наименование на фонда/колекцията и тяхната локация (задължителен елемент, ако е приложимо);
 - наименование и локация на хост архива (задължителен, ако е приложимо);
 - дистрибутор или онлайн хост (задължителен за електронни ресурси);
 - постоянни идентификатори (задължителен, ако е приложимо);
 - мрежова локация и връзка – URL (задължителен за електронни архивни ресурси);
 - връзки към други ресурси (задължителен, ако е приложимо);

- друга информация под формата на бележка (незадължителен елемент);
- изследователски бази данни;
- уебсайтове и части от тях;
- социални медии и служби – информацията, споделена чрез социални медии и служби, често се използва в научни изследвания, както в рамките на академичната общност, така и извън нея. Стандартът не уточнява правила за това какви социални медии може или не може да бъдат цитирани, но ако информацията не е публично достъпна, тя трябва да се цитира като лични съобщения. Организацията могат да определят собствените си ограничения за това, което смятат за приемливо.

Елементите на библиографското цитиране може да са:

- име на лицето, публикувало съобщението (задължително при препратка към конкретно съдържание);
- стандартен идентификатор на лицето (незадължителен елемент);
- наименование на съобщението – името на страницата или съдържанието или заглавието на публикацията (задължителен елемент; обикновено темата се използва като заглавие на съобщението);
- наименование на медията; на вида ресурс, например Туитър, Фейсбук, блог, пост, видеофайл (задължителен елемент, ако е приложимо);
- формат и тип ресурс (задължителен елемент);
- дата, на която е направено съобщението (задължителен елемент);
- час, в който е направено съобщението (задължителен елемент, ако е приложимо);
- създател на оригинално съдържание – лицето, създало информацията (изисква се, ако е известно при препратка към конкретно съдържание);
- стандартен идентификатор на създателя на оригинално съдържание (ако има такъв);
- дистрибутор или онлайн хост (задължителен елемент за електронните ресурси, ако е приложимо);
- постоянни идентификатори (задължителен елемент, ако е приложимо);
- място на архивиране – URI (незадължителен елемент);
- дата и час на архивиране (незадължителен елемент);

- мрежова локация и връзки – URL (по избор, ако е даден постоянният идентификатор);
 - дата/час на преглеждане на ресурса (задължителен елемент);
 - връзки към други ресурси (задължителен елемент, ако е приложимо);
 - друга информация под формата на бележка (незадължителен елемент);
- непубликувани информационни ресурси; в тази група са включени:
- лични комуникации (имейли);
 - групови комуникации;
 - дисертации и тези;
 - ръкописи;
 - телефонни разговори;
 - презентации.

В Приложение А (информационно) са посочени приложимите системи за цитиране:

1. Харвардска система. Цитиране по името на автора/създателя и годината.

Например: CRANE, Diana, 1988. *Invisible Colleges. Diffusion of Knowledge in Scientific Communities*. University of Chicago Press.

Цитирането в текста е в кръгли скоби, без промяна на изискванията, публикувани в предходната версия на стандарта.

2. Номерационна система. При нея номерът на източника от списъка с цитирани източници се посочва в квадратни скоби в текста.

Библиографското цитиране на източника изглежда така:

– непериодично издание:

CRANE, D. *Invisible Colleges. Diffusion of Knowledge in Scientific Communities*. University of Chicago Press, 1988.

– периодично издание:

STIEG, M. F. *The information needs of historians*. *College and Research Libraries*, vol. 42 [1981], no 6, pp. 549 – 560 [1].

Заклучение

БДС ISO 690: 2021 „Информация и документация. Ръководство за библиографски позовавания и цитиране на информационни източници“ в този си вид кореспондира с друг стандарт – ISAAR

(CPF): International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families (Международен стандарт за създаване на архивни записи на корпоративни органи, лица и семейства). Последният осигурява възможност освен за архивно описание да бъде прилаган и за създаване на връзки (линкове) към библиографски записи, както и към такива, описващи експонати от галерии и музеи.

Познатата ни досега диференциация на описание на видовете информационни източници, ресурси и артефакти се „размива“. Това, предполагам, се дължи на създаването на огромни информационни масиви, какъвто е например Европейана, които изискват единен инструментариум на описание на разнородните по вид и тип колекции, които ги съставляват. Достъпът до метаданните в Европейана е възможен посредством въведения през 2010 г. т.нар. Модел за данни на Европейана – по-богат стандарт за метаданни, за да помогне на потребителите да получат повече и по-добра информация.

Бележки

¹ **Vacheva**, Albena. Mezhdunarodni konvencii za tsitirane na iztochnitsi ot internet. – В: *LiterNet*, 18.05.2003 – 01.08.2003, № 5 – 8, с. 42 – 45. URL: <https://litenet.bg/publish4/avacheva/konvencii.htm> (21.03.2022).

[**Вачева**, Албена. Международни конвенции за цитиране на източници от интернет. – В: *LiterNet*, 18.05.2003 – 01.08.2003, № 5 – 8, с. 42 – 45. URL: <https://litenet.bg/publish4/avacheva/konvencii.htm> (21.03.2022).]

² **American** Psychological Association [online]. Publication Manual of the American Psychological Association (2020). URL: <https://apastyle.apa.org/products/publication-manual-7th-edition> (01.05.2022)

³ **Columbia** University Press Guide for Authors. <https://cup.columbia.edu/wp-content/uploads/2019/06/cup.authors.guide-rev2019-final-1.pdf> (03.05.2022).

⁴ **Scientific** Style and Format: The CBE Manual for Authors, Editors, and Publishers. URL: <https://www.scientificstyleandformat.org/Home.html> (03.05.2022).

⁵ **The** Chicago Manual of Style Online. URL: <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html> (21.03.2022).

References/Литература

1. **Balgarski** institut za standartizatsia. BDS ISO 690: 2021 „Informatsia i dokumentatsia. Rakovodstvo za bibliografski pozovavania i tsitirane na informatsionni iztochnitsi“ [in English].

[**Български** институт за стандартизация. БДС ISO 690: 2021 „Информация и документация. Ръководство за библиографски позовавания и цитиране на информационни източници“ [in English].

2. **Balgarski** institut za standartizatsia. BDS ISO 690: 2021 Ivanov, Teodor. Za bibliografskoto tsitirane, bibliografite i tsitirashkite. – В: *Izdatel*, 2007, br. 1, s. 33 – 43.

[**Иванов**, Теодор. За библиографското цитиране, библиографите и цитиращите. – В: *Издател*, 2007, бр. 1, с. 33 – 43.]

За автора

Росица Кръстева е доктор по научната специалност „Теория на научната информация“. Доцент в Университета по библиотекознание и информационни технологии. Преподава дисциплините: „Стандартизация“, „Управление на качеството в библиотечната дейност“, „Информационни източници“ и др. Участва като експерт в дейността на ТК-16 „Архивна, библиотечна и информационна дейност“ към Българския институт за стандартизация.

За контакт с автора: r.krasteva@unibit.bg

THE NEW, CURRENT VERSION OF THE STANDARD BDS ISO 690: 2021 INFORMATION AND DOCUMENTATION – GUIDELINES FOR BIBLIOGRAPHIC REFERENCES AND CITATIONS TO INFORMATION RESOURCES

Rositsa Krasteva

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The purpose of this paper is to present and comment on significant innovations in bibliographic citation of information sources. For the realization of the set goal a content analysis of BDS ISO 690: 2021 “Information and documentation. Guide to bibliographic references and citations of information sources”.

The information and comments presented will be useful to a wide range of researchers, given the scope of the current version of the standard.

Keywords: standardization, bibliographic references, citation systems, BDS ISO 690: 2021.

About the author

Rositsa Krasteva is PhD in Theory of Scientific Information. Associate Professor at the University of Library Studies and Information Technologies. Courses taught: “Standardization”, “Quality Management in Library Activities”, “Information Sources”. She participates as an expert in the activities of TC-16 “Archival, Library and Information Activities” at the Bulgarian Institute for Standardization.

To contact the author: r.krasteva@unibit.bg